

Luka MARKEŠIĆ

Današnje zadaće teologije prema enciklici *Fides et ratio**

“Vjera i razum” (*Fides et ratio*), enciklika pape Ivana Pavla II. od 14. rujna 1999., posvećena je pitanju istine o stvarnosti Boga, čovjeka i svijeta. U tom je zapravo nastavak njegove enciklike “Sjaj istine” (*Splendor veritatis*, iz 1993. godine). U kontinuitetu je pak s enciklikom pape Lava XIII. “Vječnoga Oca” (*Aeterni Patris*, iz 1879. godine). To je, kako se u njoj odmah na početku kaže, općeljudsko pitanje: “Kako na Istoku tako i na Zapadu dade se raspoznati neko putovanje koje je u tijeku stoljeća ljudski rod dovelo do toga da se susretne s istinom i s njome suoči” (br. 1). To je na poseban način pitanje Crkve, koja je “kao dar primila posljednju isitnu o ljudskom životu i postala hodočasnicom na putovima svijeta kako bi naviještala da je Isus Krist ‘Put, Istina i Život’ (usp. Iv 14,6)... i ona uvida da joj je jedno naročito vlastito: služiti istini” (br. 2). Ova je svijest bila živo prisutna od početka u Crkvi, koja je smatrala da među raznim karizmama ima i “karizmu istine po milosti Oca” (*charisma veritatis*), kako kaže Irenej (*Adversus haereses*, IV, 26,2). Ovo pitanje istine je, veli Papa, zahtjev koji je upućen svakom čovjeku poput starogrčkog natpisa na hramu u Delfima “Spoznaj samoga sebe”! Zato se on u ovoj svojoj enciklici obraća najprije samoj Crkvi, odnosno samim biskupima kao najodgovornijima za istinu u njoj, s kojima, kako kaže, dijeli “zadaću navješćivanja ‘u objavljivanju istine’ (2 Kor 4,2)”, a potom također “filozofima i teolozima čija je dužnost istraživati različite vidove istine, a isto tako i svim ljudima koji je traže” (br. 6). U ovom osvrtu želim prikazati osobito kako Papa gleda na ulogu teologa i današnje teologije u tom “služenju istini”.

Odnos između objave, vjere i teologije

Prije samog prikaza uloge današnje teologije u “služenju istini”, korisno je pokazati kakav je odnos između teologije, vjere i objave samoga Boga u povijesti čovjeka i svijeta, kako to čini i sam Papa u ovoj enciklici. Ove su tri stvari nerazdvojno povezane, ali se također međusobno razlikuju. Slikom bi se to moglo pokazati ovako: to je kao jedan izvor rijeke koja se kroz tri svoja tekuća rukavca razlijeva živom

* Izlaganje na okruglom stolu održanom 23. listopada 1999. na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu.

vodom prostorima i vremenima ljudske povijesti. Ovdje je to potrebno iznijeti radi boljeg razumijevanja mjesta i uloge teologije u toj trojstvenoj cjelini istine.

U prvom poglavlju s naslovom "Očitovanje Božje mudrosti" Papa najprije ističe činjenicu objave samoga Boga u povijesti: "Na izvoru života nas, kao vjernika, stoji jedan susret, jedinstven u svojoj vrsti, koji označava rasvjetljenje stoljećima skrivenog otajstva (usp. *1 Kor 2,7; Rim 16,25-26*), ali koje se sada otkriva: 'U svojoj dobroti i mudrosti odlučio je Bog da objavi sebe i da saopći otajstvo svoje volje (usp. *Ef 1,9*) kojim ljudi po Kristu, Riječi koja tijelo postade, u Duhu Svetom imaju pristup k Ocu i postaju zajedničari božanske naravi'" (br. 7).

Potom Papa opisuje vjeru kao čovjekov odgovor na Božji čin objave sebe. Pritom uzima riječi Drugog vatikanskog koncila: "Koncil uči da 'Bogu objavitelju treba odgovoriti poslušnom vjerom' (*Dei Verbum*, br. 4). Ovom vrlo kratkom ali jezgrovitom tvrdnjom razjašnjuje se jedna poglavita istina kršćanske vjere. Kaže se ponajprije da je vjera odgovor poslušnosti Bogu. To zahtijeva da se On prepozna u svome božanstvu, u svojoj transcendenciji i najvišoj slobodi. Bog koji čini da sam biva spoznat, zbog autoriteta svoje apsolutne transcendencije nosi sa sobom također i uvjerljivost onoga što objavljuje. Čovjek svojom vjerom daje svoj *pristanak* takvom Božjem svjedočanstvu. To znači da on potpuno i cjelovito prepoznaje istinu objavljenih stvari jer se sam Bog nudi kao njihov jamac. Ova istina koja se čovjeku daje a da je on ne može zahtijevati, uvodi se u kontekst neke osobite komunikacije među osobama i tjera sam ljudski razum da joj se otvori i opazi njezino visoko značenje. S toga je razloga onaj čin kojim sebe povjeravamo Bogu Crkva uvijek držala kao trenutak nekoga temeljnog izbora u koji je uključena čitava osoba. Razum i volja sve do krajnosti zalažu svoju duhovnu narav kako bi se ljudskom subjektu dopustilo da izvrši čin kojim se na potpun način živi sloboda svakoga čovjeka... Vjerujući, ljudska osoba izvršuje najznakovitiji čin svoga života; sloboda, naime, postiže ovdje sigurnost istine i odlučuje se živjeti u njoj" (br. 13).

Na trećem mjestu govori o *teologiji koja traži i razumijeva istinu Božje objave i čovjekove vjere*. Papa o tome piše ovako: "Objava u našu povijest unosi onu opću i posljednu istinu, koja potječe ljudski duh da se nikada ne zaustavi; dapače, tjera ga da stalno širi granice svoje spoznaje, dok ne shvati da je učinio sve ono što bijaše u njegovoj moći, a da ništa nije zanemario." Kao pravi primjer takvog traženja i razumijevanja objave i vjere navodi Anzelma Canterberijskog, koji ovako izriče bezgraničnost filozofsko-teološkog iskustva i spoznaje: "Ti si, Gospode, ne samo ono od čega se veće ne može misliti, već si nešto veće od onoga što se može misliti" (br. 14).

Svoje izlaganje o odnosu između Božje objave, vjere i teologije Papa ovako ukratko sažima: "U svjetlu ovih razmišljanja nameće se prvi zaključak: istina koju nam objava dopušta spoznati nije zreo plod niti vrhunac nekog razmišljanja što bi ga bio razvio ljudski razum. Ona se, naprotiv, nudi svojstvenošću besplatna dara, rada misao i traži da se prihvati kao izraz ljubavi. Ova objavljena istina već je anticipirano mjesto u ljudskoj povijesti onoga posljednjega i odlučnoga gledanja Boga koje je određeno za one koji vjeruju i traže ga iskrenim srcem. Zato je krajnja svrha života svakog pojedinog čovjeka predmet studija kako filozofije tako i teologije. I jedna i druga, premda različitim sredstvima i naučavanjima, obazire se na ovaj 'put života'

(usp. *Ps 16/15/II*) koji, kao što nam vjera nalaže, pronalazi svoje zadnje ušće u punoj radosti i stalnom motrenju Jednoga i Trojedinog Boga" (br. 15).

Međuodnos Božje objave, vjere i razuma izražen je u povijesti Crkve dvama poznatim izričajima: "vjera koja traži razum - razum koji traži vjeru" (*fides quaerens intellectum - intellectus quaerens fidem*), o čemu govori u drugom i trećem poglavlju te enciklike.

U četvrtom poglavlju Papa uvodi i filozofiju u taj trojstveni krug objave, vjere i teologije i govori o međuodnosu filozofije i teologije, te piše: "Temeljno slaganje između filozofijske spoznaje i spoznaje vjere (čitaj: teologije, L. M.) ponovno se potvrđuje: vjera zahtijeva da se njezin predmet shvati kao uz pomoć razuma; razum, dotičući vrhunac istraživanja, drži nužnim sve što vjera pokazuje" (br. 42). Tako Papa iznosi nerazdvojnu povezanost između teologije i filozofije.

To potkrjepljuje primjerima iz povijesti kršćanstva od početka, a posebno primjerom *Tome Akvinskoga*, "ne samo zbog onoga što je sadržano u njegovoj nauci nego također zbog dijaloškog odnosa koji je on u to vrijeme umio poduzeti s arapskim i hebrejskim naučavanjima": "Toma još oštromno pokazuje kako priroda, navlastiti predmet filozofije, može pridonijeti razumijevanju Božje objave. Vjera se, dakle, ne boji razuma nego ga traži i pouzdaje se u njega. Kao što milost pretpostavlja narav i usavršuje ju, tako vjera pretpostavlja i usavršuje razum. Razum, obasjan svjetlom vjere, oslobođen je slabosti i ograničenja koja proizlaze iz počinjenog grijeha te nalazi neophodnu snagu kojom se uzdiže do spoznaje otajstva Jednoga i Trojedinog Boga" (br. 43).

Toma dakle ističe nadnaravnost Božje objave i vjere, ali istovremeno i njihovu prirodnu razumnost. O njegovom shvaćanju nadnaravnosti Božje istine ili mudrosti Papa kaže ovako: "Među osobitim zapažanjima svetoga Tome jest ono koje se odnosi na poslanje koje Duh Sveti vrši dok daje da ljudska znanost dozrijeva u mudrosti. Već od prvih stranica *Teološke sume* Akvinski naučitelj htio je naučavati prvenstvo one mudrosti koja je dar Duha Svetoga i koja vodi do spoznaje božanskih stvari. Njegova nas teologija uči da je osobitost mudrosti u njezinoj tijesnoj povezanosti s vjerom i božanskom spoznajom. Ona spoznaje po sunaravnosti (*per connaturalitatem*), pretpostavlja vjeru i čini da se shvati njezin ispravni sud, polazeći od istine same vjere: '...mudrost kao dar Duha Svetoga razlikuje se od one koja se ubraja u stečene kreposti uma. Naime, ova se stječe ljudskim nastojanjem: ona naprotiv 'silazi odozgor' kao što kaže sveti Jakov u 3,15. Na sličan način razlikuje se i od vjere. Vjera naime pristaje uz božansku istinu kakva je ona u sebi samoj, a na dar mudrosti spada sud koji je u skladu s božanskom istinom'" (br. 44; cit: STh II, II, 45, 1 ad 2). Tu mudrost Toma ubraja među sedam darova Duha Svetoga i ona se prima kao dar (STh I,1,6).

Međutim, premda je Toma bio duboko uvjeren "da sve istinito, tko god to rekao, dolazi od Duha Svetoga" (STh I, II, 109, 1 ad 1), on nikada, veli Papa, "ne zaboravlja na druga dva dodatna oblika mudrosti: naime filozofijski oblik koji se temelji na sposobnosti kojom se um, unutar vlastitih granica, sprema na istraživanje stvari; zatim teologijski oblik koji ovisi o objavi i istražuje istine vjere dotičući samo Božje otajstvo" (br. 44).

Današnje zadaće teologije

U svjetlu gornjih postavki odnosa između Božje objave, vjere i teologije Papa na kraju enciklike govori posebno o današnjim zadaćama teologije. Prema njemu "teologija ima danas dvostruku zadaću": "S jedne strane, ona treba izvršiti zadaću koju joj je u svoje vrijeme povjerio Drugi vatikanski sabor: obnoviti svoje vlastite načine poučavanja kako bi djelotvornije poslužila evangelizaciji." To je zapravo zadaća koju je papa Ivan XXIII. izrazio pojmom "aggiornamnto" ili obnova kršćanskog nauka "kako to zahtijeva naše vrijeme" (*Govor na otvaranju Koncila*, 11. listopada 1962.). "S druge pak strane, nužno je da teologija upravi pogled na zadnju istinu koju joj daje sama objava i da ne drži kako joj je dosta da se zaustavi na nekim međustanjima. Dobro je da se teolog sjeti kako njegov rad odgovara 'dinamici svojstvenoj samoj vjeri' te da je predmet njegova istraživanja ovo: 'Istina, živi Bog i njegov naum spasenja objavljen u Isusu Kristu'. Ova zadaća, koja prije svega pogađa teologiju, istodobno izaziva i filozofiju. Mnoštvo problema koji danas pritišću, zahtijeva zajednički, iako različitim metodama vođeni rad, kako bi se istina opet spoznala i izrazila. Istina koja je Krist, svugdje se nameće svojim univerzalnim autoritetom koji upravlja, potiče i pospješuje kako teologiju tako i filozofiju" (br. 92). Radi se, dakle, o dvjema temeljnim zadaćama današnje teologije:

Prvo, posuvremenje teološke metode prema zahtjevima našega vremena ili uvažavanje također "znakova vremena" kao teološkog izvora u tumačenju Božje objave i vjere čovjeka.

Drugo, razumijevanje i tumačenje same istine objave i vjere kao glavnog cilja svoga istraživanja. To je činjenica objave Boga i spasenje čovjeka u Isusu Kristu.

Što se tiče prve zadaće, tj. obnove metode, teologiji je nužna osobito suradnja s filozofijom. Zato Papa, izlažući stav o potrebi "uzajamnog djelovanja između teologije i filozofije" (cijelo šesto poglavlje), kaže: "Teologija je kao znanost o vjeri uređena na temelju dvojakog metodološkog načela: *auditus fidei* i *intellectus fidei* (*slušanje vjere* i *razumijevanje vjere*). Po prvom načelu, ona dobiva polog objave, kojega su korak po korak pažljivo razvili sveta Predaja, Sveto Pismo i živo Učiteljstvo Crkve. Po drugom pak načelu, pomoću spekulativne moći mišljenja teologija želi odgovoriti zahtjevima razmišljanja" (br. 65). Filozofija je, prema njegovom mišljenju, potrebna teologiji u oba ova slučaja, te on o tome piše ovako:

1. "Što se tiče prikladne pripreme za *auditus fidei*, filozofija teologiji donosi svoju osobitu pomoć kada razmatra strukturu spoznaje i osobne komunikacije te poimence različite oblike i funkcije jezika. Jednaka je važnost koju donosi filozofija da bi se prikladnije razumjeli crkvena predaja, iskazi učiteljstva i mišljenja velikih učitelja teologije; ovi se, naime, često izražavaju kroz one misli i oblike mišljenja koje su preuzeli od neke određene filozofijske tradicije..." (br. 65).

2. Što se tiče uzajamnog odnosa između teologije i filozofije u razumijevanju vjere, tj. *intellectus fidei*, Papa iznosi dvije stvari:

Prvo, "božanska istina 'koja nam je izložena u Svetom Pismu shvaćenom u skladu s naučavanjem Crkve' (sv. Toma Akv.) ima vlastitu razumljivost koja je logički tako dosljedna da se predstavlja kao prava mudrost".

Drugo, "intellectus fidei jasnije pokazuje ovu istinu, stvarajući ne samo logičke i pojmovne strukture iskaza od kojih je složeno naučavanje Crkve, nego također, i to je ponajprije, ističući spasenjski smisao koji takvi iskazi sadrže za pojedince i za čovječanstvo. Po tim iskazima, uzetima zajedno, vjernik dolazi do spoznaje povijesti spasenja čiji se vrhunac nalazi u Kristovoj osobi i u njegovom pashalnom otajstvu" (br. 66).

Papa misli kako se na ovom području teologija i filozofija međusobno toliko prožimaju da jedna drugu potiču na postizanje zajedničkog cilja – cjelovite istine stvarnosti. Zato posebno potiče dogmatsku, moralnu i fundamentalnu teologiju, te povijest i teologiju različitih kultura, da razvijaju dijalog i suradnju s filozofijom i drugim znanostima, bez kojih ne mogu rasvijetliti ni svoje teološke sadržaje, ni izvršiti svoju ulogu "služenja istini" koja oslobađa i spašava čovjeka u današnjem pluralističkom svijetu, kako je istaknuto kao glavni cilj već u uvodu ove enciklike (br. 2 i 6). "Potvrda plodnosti ovoga odnosa, kaže Papa, pokazuje se iz osobne sudbine velikih kršćanskih teologa koji su se također istaknuli i kao iznimni filozofi, a ostavili su spise tako duboke spekulativne vrsnoće da ih s pravom izjednačujemo učiteljima stare filozofije" (br. 74). Među njima, iz starog vijeka ističe Grgura Nazijanskoga i Augustina, zatim srednjovjekovne naučitelje Anzelma, Tomu i Bonaventuru, a od novijih mislitelja Johna Henry Newmana, Antonija Rosminija, Jacquesa Maritaina, Etiennea Gilsona i Edithu Stein na Zapadu, a na Istoku Vladimira Solovjeva, Pavela A. Florenskija, Pjotra J. Čaadajeva i Vladimira N. Losskya. Ne ide, dakle, dalje od neoskolatike na Zapadu, niti uzima filozofe izvan užeg kruga religije i Crkve (Kant, Hegel, Jaspers, Heidegger...), koji su utjecali na razvoj teologije u našem modernom i postmodernom vijeku, slično Platonu ili Aristotelu u prošlosti Crkve. Ali, kao da potiče na traženje nove suradnje između teologa i filozofa kada kaže: "Trebalo se nadati da će ova iznimna filozofsko-teološka predaja sada i ubuduće naći svoje nasljednike, kao i poštovatelje na dobro Crkve i čovječanstva" (br. 74).

S obzirom na "dvostruku zadaću" teologije, kako smo prije vidjeli, Papa u ovoj enciklici govori o jednoj i drugoj posebno, ističući pritom i neke specijalne zadaće današnje teologije. Što se tiče uloge teologije u tumačenju same *istine vjere* koja se rađa iz *slušanja Božje riječi* (*auditus fidei - fides quaerens intellectum*), on kaže ovako: "Glavna svrha koju teologija želi postići jest u tome da se iznese *razumijevanje objave i nauka vjere*. Zato će njezin glavni dio i, poput središta njezinih razmišljanja, biti razmatranje otajstva samoga Boga, Jednoga i Trojedinoga. Ovamo se prispjeva po razmišljanju o otajstvu utjelovljenja Sina Božjega: on je sam postao čovjekom, a zatim se izložio patnji i smrti; to otajstvo dovršilo se u njegovom slavnom uskrsnuću i uzlasku k Očevoj desnici, odakle je poslao Duha istine da uspostavi i oživi svoju Crkvu. U tom obzorju glavna zadaća teologije postaje razumijevanje Božje kenozis (*Dei kenosis*) što ostaje veliki misterij za ljudski duh koji drži nevjerovatnim da bol i smrt mogu izraziti ljubav koja se daruje, a da ništa ne traži zauzvrat" (br. 93).

Prema Papi prva zadaća današnje teologije jest razumijevanje i tumačenje ove istine koju Bog objavljuje čovjeku, odnosno *hermeneutička uloga*. Tu se teologija susreće s "prvim teškim pitanjem koje govori o odnosu između značenja i istine",

kaže Papa. Budući da je ta istina sadržana poglavito u pisanim izvorima svetoga teksta, gdje je "u ljudskom govoru utjelovljen govor Boga koji svoju istinu priopćuje onom divljenja vrijednom 'susretljivošću' koja je u skladu s logikom utjelovljenja, teolog koji tumači izvore objave treba se zapitati koja je i kako je duboka i autentična istina koju tekstovi pisama žele priopćiti čak i unutar jezičnih granica" (br. 94). Pritom je važno, kaže Papa, otkriti teološko značenje, a ne samo historijske činjenice u tim tekstovima: "Govoreći pak o tekstovima Biblije i napose Evanđelja, njihova se istina ne svodi samo na pripovijedanje povijesnih događaja ili na otkrivanje pukih činjenica, kao što tvrdi historistički pozitivizam. Naprotiv, ovi tekstovi iznose događaje čija se istina smješta onkraj pukog povijesnog događanja: ona se nalazi u značenju tih događaja u povijesti spasenja i za povijest spasenja" (br. 94).

To znači da je Sveto Pismo "duša teologije", a teološka istina je glavna poruka tekstova Svetoga Pisma za sve ljude, narode i njihove kulture, u svim vremenima i prostorima, kako ističe i Drugi vatikanski sabor (usp. OT 16, DV 24, GS 62, UR 17).

Druga je zadaća današnje teologije razumijevanje i tumačenje *vjerskih dogmi*, čime se treba baviti posebno *dogmatska teologija*. Tu se teologija susreće s drugim teškim pitanjem odnosa između istine i povijesnosti, odnosno nepromjenjivih istina u povijesti Crkve: "Kako da se međusobno pomire apsolutna i univerzalna narav istine i neizbježni povijesni i kulturni uvjeti onih obrazaca u kojima je ta istina izrečena?" Papin je odgovor na to: "Riječ Božja nije upućena samo jednom narodu niti samo jednom vremenu. Tome slično i dogmatske istine iznose postojanu i definitivnu istinu, koliko god one bile povezane s kulturom vremena u kojemu su izrečene... Istina se, naime, nikad ne može omediti niti vremenom niti nekim oblikom kulture; ona se spoznaje unutar povijesti, ali tu povijest također nadilazi" (br. 95).

S tim pitanjem je povezana i teškoća u prihvaćanju "trajnog autoriteta i valjanosti jezika i pojmova primijenjenih u koncilskim definicijama". To je pitanje odnosa vjerskih dogmi i pojedinačnih dogmatskih formula, kako ga je iznio H. Küng: može li Crkva ostati u temeljnoj istini vjere ako je pojedinačna formula crkvene dogme promjenjiva i pogrešna? Na to je odgovorila Kongregacija za nauk vjere svojom izjavom, u kojoj stoji: "Sam smisao dogmatskih formula ostaje uvijek istinit i sebi dosljedan u Crkvi, i onda kad se jače osvijetli i potpunije shvati. Kršćanski vjernici treba dakle da se odvrću od mnijenja prema kojem... dogmatske formule (ili neke vrste tih formula) ne bi mogle na određen način označavati istinu, nego samo neka promjenjiva prbližavanja k njoj koja ju na neki način izobličuju ili preinačavaju" (*Myserium Eccelsiae - Otajstvo Crkve*, 24. lipnja 1973). Na to pitanje odgovara i ovdje Papa, potvrđujući stav iste Kongregacije "kako kroz razvitak i različitost kultura neki glavni pojmovi čuvaju svoju općenitu spoznajnu vrijednost pa zato i istinu onih tvrdnji koju izražavaju" (br. 96).

Papa, zatim, smatra da je još složenija i zahtjevnija zadaća današnje teologije na odnosi se na "shvaćanje objavljenje istine ili objašnjenje razumijevanja vjere (*intellectus fidei*)" i tu vidi posebnu ulogu dogmatske teologije koja tu zadaću treba obaviti, kako kaže, u suradnju s "filozofijom bitka": "Ako *intellectus fidei* želi obuhvatiti sva blaga teologijske predaje, on mora posegnuti za filozofijom bitka.

Ta će pak nužno iznova postaviti pitanje o bitku u skladu sa zahtjevima cijele filozofijske predaje, pa i one najnovije, izbjegavajući svaku prigodu za uzaludno ponavljanje već prevladanih filozofijskih mnijenja. Unutar obzorja predaje kršćanske metafizike filozofija bitka je djelatna ili dinamična filozofija koja uočava zbilju u njezinim ontološkim, kauzalnim i komunikativnim strukturama. Svoj trajni poticaj ona nalazi u tome da se temelji na samom činu 'bitka' (*actus essendi*) odakle se dopušta potpuno i sveopće otvaranje prema zbilji, otvaranje koje nadilazi sve granice tako da se dosegne Onaj koji svakoj stvari daje njezino ispunjenje" (br. 97).

Takvim shvaćanjem istine prevladava se historicizam (*verum quia factum*) i tehnicizam (*verum quia faciendum*), ili utilitarni funkcionalizam, koji istinu reduciraju, gledajući je samo kao čin čovjeka, kao da je on sam stvaratelj istine, da je istina samo neka norma običaja ili kao čisto funkcionalno sredstvo radi postizanja određenih ljudskih, pojedinačnih ili društvenih ciljeva u prošlosti, sadašnjosti ili budućnosti. Međutim, istina je, prema toj filozofiji bitka, izraz samog bića i stvari, koji imaju svoj smisao, odnosno istinu, prije negoli čovjek s njima uspostavi svoj odnos znanstvenim i tehničkim postupkom. To se u klasičnoj filozofiji izražava stavom: "istina je bitak" (*ens est verum* ili *ens et verum convertuntur*). Čovjek nije stvaratelj niti gospodar istine, nego je on spoznaje kao već postojeću, služi istini i odgovoran je pred tom istinom, čime se ističe posebno njezina ontološka i etička, a tek potom historična, tehnička i funkcionalna narav.

Tu pripada također zadaća razvijanja prirodne spoznaje Boga ljudskim razumom ili prirodne teologije kao specifično katoličke opcije u pristupu Bogu kao apsolutnom Bitku, koju enciklika potvrđuje i preporučuje kao trajnu vrijednost u teologiji, ne navodeći ni različite oblike ni granice mogućnosti takve spoznaje.

Isto tako Papa smatra da *moralna teologija* treba danas izvršiti posebnu zadaću na području moralnog djelovanja vjernika u svim područjima života, jer, kako veli, "čovjekova etička svijest gubi orijentaciju u društvu i ekonomiji, u politici i znanosti". Pritom se on poziva na svoju prijašnju encikliku "Svjetlo istine", u kojoj je ukazao na "krizu oko istine", na gubitak ideje univerzalne istine o dobru i pogrešno shvaćanje savjesti u "individualističkoj etici, prema kojoj se svatko nalazi suočen sa svojom isitnom, različitom od istine drugih":

"U cijeloj toj enciklici iznijeli smo posebne dijelove koji se tiču istine u moralnom području. Ova istina o većini etičkih problema, koja nas danas sve više tište, zahtijeva od moralne teologije pozorno razmatranje koje pokazuje njezine korijene u riječi Božjoj. Da bi ispunila tu svoju zadaću, moralna se teologija mora poslužiti filozofijskom etikom koja pazi na istinu dobra; treba se dakle poslužiti etikom koja nije subjektivna i ne služi samo koristi. Ta etika, koja se traži, uključuje i pretpostavlja filozofijsku antropologiju, kao i metafizičku raspravu o dobru. Ako moralna teologija primijeni taj objedinjujući nazor koji je u skladu s kršćanskom svetošću života i s vježbanjem u ljudskim i nadnaravnim krepostima, moći će u svome području mnogo djelotvornije i plodnije raspravljati o različitim pitanjima - takva su, primjerice, mir i društvena pravda, obitelj, obrana života i zaštita prirodnog okoliša" (br. 98).

Papa, na kraju, iznosi svoje mišljenje o zadaćama teologije danas na području pastoralnog rada, posebno o navješćivanju i katezezi, kao sintezi svega djelovanja Crkve, te kaže: "Teološki rad Crkve ponajprije je u službi navješćivanja vjere i katezeze. Navještaj ili 'kerigma' poziva na obraćenje, izlažući Kristovu istinu koja se ispunja u njegovom Pashalnom otajstvu: jedino se u Kristu, naime, može prepoznati punina istine koja ljude spašava (usp. *Dj 4, 12; 1 Tim 2, 4-6*). O važnosti katezeze Papa kaže ovako: "Katezeza, koja je također priopćavanje riječima, mora pružati nauku Crkve u njezinoj cjelovitosti, pokazujući također njezinu povezanost sa životom vjernika. Tako se stvara jedinstvena veza između naučavanja i življenja koja se drukčije ne može postići. Ono pak što se u katezezi predaje, nije skup intelektualnih istina nego otajstvo živoga Boga" (br. 99). I u izvršavanju ove zadaće nužno je potrebna pomoć filozofije, koja "jednako tako znatno pridonosi rasvjetljenju odnosa između istine i života, između događaja i doktrinalne istine te, pogotovo, odnosa između transcendentne istine i ljudski razumljivoga jezika" (br. 99). No, o tim pitanjima odnosa vjere i života Papa se bavi posebno u drugim svojim enciklikama, od prve o "Otkupitelju čovjeka" do posljednjih o "Evangelju života" i "Nadolazećem trećem tisućljeću", u kojoj govori o pripremi kršćanstva za treći milenij i o jubileju 2000.

Epilog

"Vjera i razum" (*Fides et ratio*) je sigurno vrlo važna, zanimljiva i korisna enciklika pape Ivana Pavla II. već samim tim što je njezin glavni predmet pitanje istine i metode kojom se dolazi do istine, kao što je to glavni predmet i suvremene teorije spoznaje (usp. H.-G. Gadamer, *Wahrheit und Methode*, Mohr, Tübingen 1960.). Ova je enciklika prije svega svjedočanstvo specifično katoličkog shvaćanja mogućnosti traženja i postizanja istine, koje je djelomično i sastavni dio vjere Katoličke Crkve, kako je to izraženo na Prvom vatikanskom koncilu o prirodnoj spoznaji Boga. Međutim, ona je istodobno izraz općekršćanskog i sveljudskog iskustva o postojanju istine i mogućnostima čovjeka da je traži i nalazi, priznajući pritom i granice ljudske spoznaje. Ona je, također, novi poticaj i poziv na obnovu odgovornosti čovjeka za istinu u našem današnjem svijetu koji je u opasnosti da se istina "izobličiti ili zanižeće", kako se ističe također u njegovoj enciklici "Sjaj istine".

Istina, o kojoj Papa govori u ovoj enciklici, jest prije svega istina o Bogu, koji je sam Istina. Umnost i razumnost kao bitno svojstvo Istine jest zato nerazdvojni dio Božje objave čovjeku u svijetu i čovjek je spoznaje kao Božju mudrost, kako je to izraženo u cijelom Svetom Pismu, povijesti spasenja u Crkvi kao narodu Božjem staroga i novoga saveza ili zavjeta.

Istina je prisutna također u vjeri toga naroda Božjega, zato je isto tako uvijek umna i razumna jer je vjera u Boga kao umnu i razumnu Istinu.

Istina Boga je upravo predmet teologije, koja je razumijevanje Božje objave i vjere Crkve kao novoga naroda Božjega. Teologija je zato uvijek umna i razumna.

Istina i metoda jest također središnje pitanje filozofije, kako u prošlosti tako i danas. Zbog toga je u enciklici filozofija nerazdvojni dio trojstvene cjeline istine koja se izražava u objavi, vjeri i teologiji.

Enciklika, kao Papina okružna poslanica Crkvi, nije njegovo naučavanje "ex cathedra", pa u tom smislu ne pretendira ni na nezabludivost naučavanja, ni na savršenost izricanja istine. Zato, uz dužno religiozno poštovanje i poslušnost, i vjernik, a pogotovo teolog, mogu imati slobodan kritički stav prema ovom Papinu spisu. U tom smislu iznosim ovdje nekoliko svojih primjedbi, posebno s obzirom na sadašnje zadaće teologije, kojima izražavam možda više svoja nerealna očekivanja negoli propuste same enciklike kao unutarnjeg crkvenog dokumenta.

Enciklika je otvorena djelomično prema mogućnostima novih vidova u teologiji i filozofiji, ali ostaje uglavnom u granicama neoskolastike: ona ne govori izričito o novim i vrijednim postignućima u katoličkoj teologiji, opravdanosti teološkog pluralizma i potrebe slobode teološkog istraživanja.

Enciklika također ostaje u granicama konfesionalno katoličke crkvenosti, premda je sam govor o istini u duhu ekumenizma i dijaloga. U njoj se, naime, ne spominju veliki teolozi iz pravoslavnih (spominje samo neke iz prošlosti i manje poznate) i protestantskih crkava (ne spominje se nijedan, iako je u toj Crkvi teologija osobito razvijena), kao ni teolozi iz drugih religija, s kojima inače Katolička Crkva razvija teološki ekumenizam i dijalog.

Enciklika, isto tako, premda priznaje postignuća prirodnih znanosti u istraživanju istine, ne potiče posebno potrebu dijaloga teologije s tim znanostima, od biologije i sociologije do kibernetike i ekologije.

Sigurno bi trebalo i to biti također više nego do sada današnja zadaća katoličke teologije, kao i teologije drugih religija.

Ove primjedbe ili prigovori ne žele umanjiti toliku važnost, zanimljivost i korisnost ove enciklike, nego samo upozoriti na to da ostaje još mnogo posla današnjoj Crkvi i teologiji u njoj ako hoće ispuniti svoju odgovornost i zadaću u razumijevanju i tumačenju Božje objave i vjere Crkve ljudima i narodima našega povijesnog razdoblja, čiji je "znak vremena" *pluralizam, ekumenizam i dijalog*.

Zato je zgodno ovaj prikaz završiti s poetičnom slikom iz biblijske prapovijesti o pojavi duge u događaju općeg potopa (teologija se kao i poezija najbolje izražava u slici).

Govor o jednoj istini koja se očituje na više načina, u objavi, vjeri i teologiji s filozofijom, kako to Papa prikazuje u ovoj enciklici "Vjera i razum", sličan je govoru o jednom suncu koje svoju svjetlost raskošno prelijeva u dugi s više boja (tri i više). Ta je višebojna svjetlost istine znak Božjeg saveza s Noom i njegovim potomstvom sve do svršetka povijesti svijeta.